

Snelnaam en doopnaam bij de **Marind**

In 1966 publiceerde de antropoloog en bestuursambtenaar Jan van Baal (1909-1992) in samenwerking met de missionaris Jan Verschueren (1905-1970) een boek van duizend pagina's over de rijke culturele tradities van de Marind Anim, een Papoea-samenleving van het zuidelijke tropische laagland van voormalig Nederlands Nieuw-Guinea. Van Baal en Verschueren laten zien hoe en waarom het snellen van koppen een centrale rituele praktijk was van de Marind Anim, nauw verbonden met de kern van hun spiritualiteit.

Anim van Nieuw-Guinea

Voor wie geïnteresseerd is in de oude culturen van Nieuw-Guinea zijn de Asmat waarschijnlijk vertrouwder dan hun zuidoostelijke buren, de Marind Anim. Dat is wellicht te wijten aan de spectaculaire rituele kunst van de Asmat: voorouderbeelden, schilden, tot meer dan tien meter lange mbisj-palen, enz. Toch was het ritueel vertoon van de Marind Anim minstens even spectacu-

lair, maar ze gebruikten daarbij vooral vergankelijke materialen. Totemistische clanvoorouders en hun verwickelingen in de mythische oertijd werden verbeeld door figuranten met kleurrijke, complexe maskers en kostuums. In het Tropenmuseum te Amsterdam zijn daarvan een aantal fraaie voorbeelden te zien. De bestudering van de culturele tradities en de kosmologie van de Marind Anim

begon zo'n vijftig jaar eerder dan bij de Asmat, namelijk rond 1900. Ook zijn de kosmologie en de sociale structuur van de Marind grondiger bestudeerd; een lijvige 'etnografie' zoals boven genoemd ontbreekt wat betreft de Asmat, ondanks talloze publicaties over hen die samen een waardevol bronnenbestand vormen.

Pater en Papoea

In 1905 stichtten de Tilburgse Missionarissen van het Heilig Hart (MSC, Missionarii Sacritissimi Cordis) hun eerste missiepost bij de Marind Anim, aan de monding van de rivier de Maro. Een van de eersten was pater Petrus Vertenten MSC (1884-1946) die prachtig geschreven heeft over dit volk van toen ca. 14.000 individuen (cf. Vertenten 1935). Een van de belangrijkste informanten van zijn onderzoek naar de culturele tradities en het wereldbeeld van de Marind Anim was Kariem, hoofd van een van de

Kariem, een zeer gerespecteerd clanhoofd, in gezelschap van de missionaris Vertenten, ca. 1920.

clans (grote families). Van hem weten we niet veel, maar Vertenten beschrijft hem als welbespraakt, een goede vriend, een sympathiek mens en een groot koppen-sneller.

De MSC missionarissen van het eerste uur - onder anderen P. Vertenten, J. Viegen, J. van der Kolk en H. Geurtjens - getroostten zich grote inspanningen om de Marind te kerstenen en op allerlei ma-

nieren bij te staan, ook medisch, onder vaak erbarmelijke omstandigheden. Samen met het koloniaal bestuur stelden ze daartoe paal en perk aan gebruiken die tot de kern van de traditionele Marind cultuur en spiritualiteit behoorden, maar in de ogen van deze priesters barbaars en onmenselijk waren. Twee zaken met name vonden geen genade in de ogen van de paters: het snellen van koppen bij aangrenzende groepen en rituele promiscuïteit.

Bestrijding en bestudering

Een belangrijk instrument van het koloniaal 'beschavingswerk' waren de zogenaamde modelkampongs. Eengezinswoningen naar Europees model moesten de traditionele verblijven van volwassen mannen en mannelijke initianten vervangen, welke gezien werden als broedplaatsten van ontucht en verderf. Telkens weer komen we in de vroege missieliteratuur de beeldspraak tegen van het licht van Gods woord dat - samen met dat van de 'blanke' Beschaving - moest schijnen in het duister van oerwoud en ongelof - het rijk van Satan, bijgestaan door inheemse geestepriesters.

Tegelijk waren veel paters serieus geïnteresseerd in de traditionele gebruiken die ze bestreden. Veel van onze huidige kennis daarvan is te danken aan hun etnografisch en linguïstisch onderzoek. Verbijstering en fascinatie, bestrijding en bestudering gingen hand in hand, met name wat betreft het snellen van koppen. Toen in 1905 de MSC missiepost aan de Maro rivier werd gesticht vond het snellen op zó grote schaal plaats dat hele aangrenzende gebieden ontvolkt dreigden te raken.

Het snellen

Het ging de snellende man om het afgesneden hoofd, maar toch vooral om een *pa igiz*, letterlijk hoofd-naam, de 'snelnaam', voor zijn zoon. Die werd aan het overmeesterde, tot sterven gedoemde slachtoffer ontfoetseld en thuis vervolgens aan een eigen kind gegeven, gedurende een mysterieus, complex ritueel. Men schat dat tot in het begin van de

20ste eeuw voor iedere generatie van de ongeveer 14.000 Marind minstens even veel koppen werden gesneld. Ieder kind moest en zou immers een snelnaam hebben.

“Het snellen”, schrijft Vertenten in 1935 (p. 81 e.v.), “is een vreselijk afschuwelijk, barbaars gebruik. Toch is het woord *koei*, sneltocht, voor deze wilden vol poëzie. De slachtoffers vangen, hun namen te weten komen, de hoofden afsnijden en ermee wegsnellen, dat is het einddoel. ... In de grootste stilte nadert men [een] dorp en omsingelt het. ... De aanvallers slaan zich op de borst en schreeuwen hun vaders naam. ... Als opgedreven wild vallen de overvallenen de belegeraars in handen. Alles wat ongeveer dertien jaar oud is en daarboven wordt onbarmhartig gesneld.”

Nog niet geslachtsrijpe kinderen daarentegen werden gekidnapt, geadopteerd en met veel genegenheid opgevoed.

De missionaris als onderzoeker

Pater Piet Drabbe constateerde bij zijn intensief linguïstisch onderzoek dat een Marind een vreemd klinkende naam droeg. Deze betekende in het Mappi, de taal van een buurvolk bij wie veel gesneld werd, “moeder help me” - de laatste woorden van een gesneld individu, door de snellende Marind vader aan zijn eigen zoon gegeven als snelnaam. Een andere Marind heette “ik sterf” - opnieuw in het Mappi. De Mappi werden door de Marind smalend ook wel “vlees” genoemd.

Vertenten publiceerde gedetailleerde tekeningen van de preparatie van gesnelde koppen in de in Tilburg uitgegeven *Annalen aan O.L. Vrouwe van het Heilig Hart*. Van pater Henri Viegen, afkomstig uit Maastricht, die als etnograaf niet voor Vertenten onderdeed, weten we dat hij een paar keer met gevaar voor eigen welzijn achter snellers aanging om uit te zoeken wat er precies gebeurde. Uit Viegens vaak gruwelijke observaties - zoals opengesneden zwangere vrouwen - op met lijken bezaaide plekken bleek tevens duidelijk het rituele karakter van

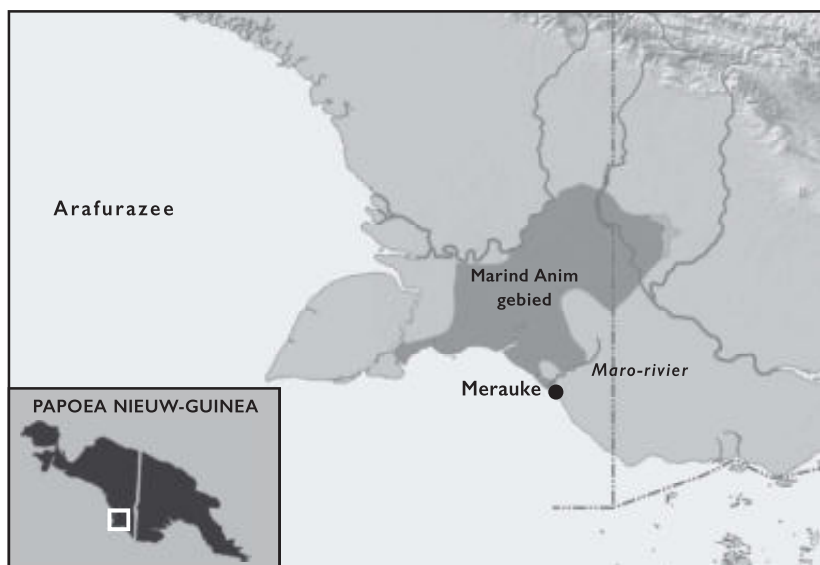
het snellen: op het slagveld hadden de snellers van stro gemaakte popjes die geesten voorstelden geplaatst.

Mythische scenario's

Het bemachtigen van mensenhoofden maakte deel uit van een vele weken durende overgangs- en initiatieceremonie. In de loop daarvan traden tientallen door Marind mannen spectaculair uitgebeelde *dema's*, (clan)geesten op, wier persoonlijkheid en achtergrond tot uitdrukking kwamen in prachtige, zeer ingewikkelde mythen. Zonder de initiatieceremonie en een op correcte wijze verkregen hoofd-met-snelnaam, geassocieerd met vruchtbaarheid, kon een kind geen volwaardige volwassene worden.

Bepaalde mythen leverden het scenario voor de initiaties alsook de tekst van gezangen zoals de *ajasse*, het snellied. De vele honderden pagina's met door de

Kaart van het Marind Anim gebied. De dieren- en plantenwereld van dit moerassig half open tropisch laagland had de jagers/verzamelaars-cum-tuinbouwers veel te bieden.

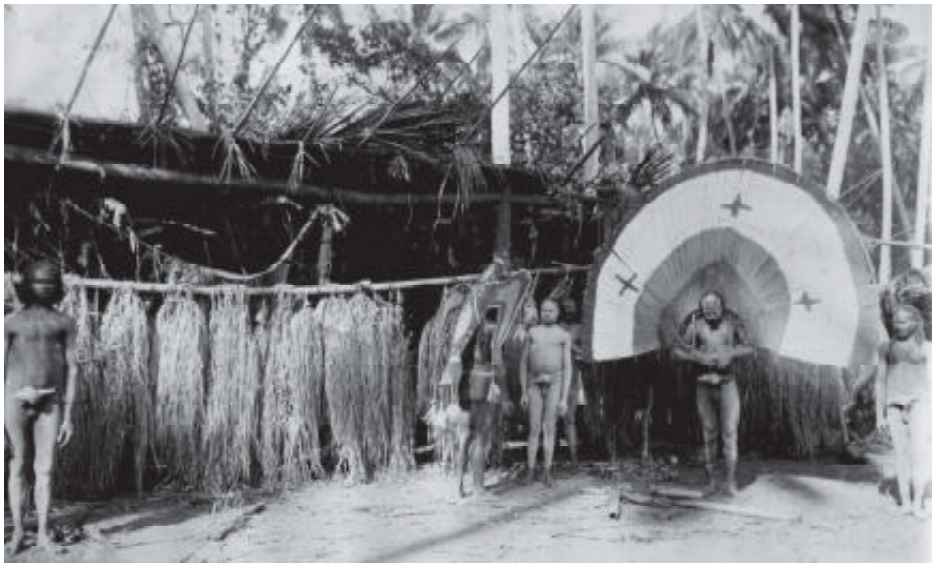

paters opgetekende mythen zijn verre van uitputtend.

De anusman

De paters walgden van het snellen; van de reeds genoemde rituele promiscuïteit; van het levend begraven van stervenden; van de jarenlange, verplichte dagelijkse gemeenschap van *patoer*, mannelijke pubers, met hun moeders broer om via

Vorbereiding van een initiatieritueel, ca. 1920, waarin mannelijke adolescenten een nieuwe status verwierven: die van volwassen krijger. Twee volwassen mannen verbeelden vooroudergeesten. We zien ook minstens drie van de initianten.

In een ritueel (ca. 1920) figureert een houten beeld dat werd aangeduid als het kind van de geest (dema) van de krab.

zaad levenskracht - *wib* - te verkrijgen; van het Sosom initiatiefeest waarin Sosom, de reusachtige, boosaardige 'anusman' met zijn enorme aars, door de dorpen langs de kust trekt op zoek naar zijn verdwenen penis. Dit alles en meer is amper gedocumenteerd. Tegelijk komen de Marind uit de geschriften van de missionarissen naar voren als wat ruwe, zeer trotse, maar

slimme, hartelijke en humoristische mensen. In het *Soerabaiasch Handelsblad* van 22 juli 1930 beschrijft Vertenten hen als 'echte mensen, verstandige mensen, met een heerlijke taal, ongeschreven literatuur, smaak voor het goede en schone.'

Snelnaam en doopnaam

Rond 1910 waren er al heel wat Marind die drie in plaats van de gebruikelijke twee namen droegen: de snelnaam, de familie- of clan-naam, én een rooms-katholieke doopnaam. Ook deze laatste was aangereikt in een door oorsprongsverhalen gestuurd overgangsrитуeel waarin vele geesten figureren: God, zijn Zoon, de H. Geest, de H. Maagd Maria, engelen, duivels, enz.

In het geval van de Marind Johannes Ondoor Geb, bijvoorbeeld, was Johannes de doopnaam, Ondoor de snelnaam en Geb de clan- familienaam (die overigens nog steeds veel voorkomt in het gebied). Geb is de Zon, door de Marind gezien als een machtige vooroudergeest (dema) en een groot sneller, waarvan de Geb-clan afstamt.

Er waren - en er zijn nu, onder Indonesisch bewind, nog steeds - in hoofdzaak vier clans (grote families), die de naam van belangrijke dema's dragen: Geb, Bragai, Aramemb en Mahu. Terwijl die familienamen nog voorkomen zijn de

Marind Anim door kolonialisme en missionering in de loop van de vorige eeuw hun snelnamen kwijtgeraakt en daarmee een belangrijk deel van hun rijke traditionele cultuur en identiteit.

Geb, Bragia, enz. zijn wat antropologen totems of totemistische namen noemen. Daarbij associëren en identificeren specifieke individuen en/of clans zich met specifieke dieren, planten of dingen welke met geesten verbonden zijn. Zo brengen ze trots hun eigen identiteit tot uitdrukking, als onderscheiden van de identiteit van hun bureu.

Wie Geb heet bijvoorbeeld, heeft dus iets speciaals met de zon, of beter de zondema, en met kokosnoten die geplukt worden zoals koppen gesneld worden. Dit blijkt uit een aantal trefwoorden in het *Marindeesch-Nederlandsch woordenboek* (1933), begonnen door Vertenten in schoolschriften en voltooid door pater Geurtjens.

Geb's afgehakte hoofd kreeg pootjes

Een oorsprongsmythe waarin Geb de hoofdrol speelt, komt in veel varianten voor, maar bevat meestal de volgende elementen. In de oertijd vergreep Geb, lelijk en pokdalig, zich op het strand aan jongens uit een dorp en snelde hun hoofden. Woedende vaders achtervolgden hem en gooiden hem in een kuil op het strand waarin water stond. Heet als de zon lag Geb daar te sissen. De mannen onthoofdden hem en uit het weg spattende bloed ontsproten kokospalmen. Maar plotseling kreeg Geb's afgehakte hoofd pootjes en schoot het weg over het strand. In de verte steeg Geb vervolgens als de zon in de lucht. Elke dag gaat hij onder in het westen en snelt hij ondergronds naar Kondo in het oosten, om daar weer op te komen. De mannen sneden Geb's achtergebleven lichaam aan stukken en uit die stukken ontstonden de vier Marind Anim clans.

*Raymond Corbey is antropoloog aan de Universiteit Leiden (r.corbey@arch.leiden-univ.nl). Foto's met schrift. toest. (2005) van de Missionarissen van het H. Hart.

Een Marind Anim graf aan de bovenloop van de Bian rivier, waarschijnlijk jaren 1920. De dode werd na enige tijd weer opgegraven en op rituele wijze opnieuw ter aarde besteld; daarbij werd lijkvocht gedronken.

Drie mannen in vol ornaat (ca. 1910) met een spectaculair dema-beeld.

Literatuur

- Baal, J. van (in samenw. met Jan Verschueren MSC). (1966). *Dema: Description and analysis of Marind-Anim culture*. The Hague: Martinus Nijhoff
- Corbey, R. (2010). *Headhunters from the swamps: The Marind Anim of New Guinea as seen by the Missionaries of the Sacred Heart, 1905-1925*. Leiden: KITLV Uitgeverij/Brill with C. Zwartenkot Art Books
- Knauft, B.M. (1993). *South coast New Guinea cultures: History, comparison, dialectic*. Cambridge: Cambridge University Press
- Vertenten, P. (1935). *Vijftien jaar bij de koppensnellers van Nederlandsch Zuid-Nieuw-Guinea*. Leuven: Davidsfonds